

Asia: VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämissuhteudet

Viranomaisarkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

-

Esitutkinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

-

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

-

Esitutkinnan muotomääräykset

-

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

-

Esitutkinnan keskeyttäminen

-

Esitutkinnan rajoittaminen

-

Perusteluvollisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisussa

-

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

-

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

-

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämisehdotukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

-

Suppea esitutkinta

-

Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksianto varten, syyttäjähasteet ja pikaoikeudenkäynnit

-

Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

-

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämisehdotukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

-

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

-

4. Syyteneuvottelua koskevat kehittämisehdotukset

Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

-

Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset sekä asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

-

5. Hallinnollisia seuraamuksia koskevat kehittämisehdotukset

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten tehokas hyödyntäminen ja uudet mahdollisuudet

-

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämisehdotukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsittelyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

-

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäätely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

-

Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

-

Poissaolokäsittelyjen soveltamisala

-

Kirjallisen menettelyn käyttöala, soveltaminen ja yhdenmukaisuus

-

Perusteluvelvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuisa

-

7. Rikosasioiden valmistelua koskevat kehittämissuhteet

Preklusio ja siihen rinnastuvat keinot

-

Todistelun ilmoittaminen sanktion ohella

-

Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

-

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

-

Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakollisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen

-

8. Käräjäoikeuksien kokoonpanoja koskevat kehittämissuhteet

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

-

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

-

9. Kehittämissuhteet korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevista menettelyistä

Ennakkopäätöskysymysmenettely

-

Ns. hyppyvalituslupamenettely

-

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämissuositukset

Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

-

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

-

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

-

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

-

11. Ehdotusten vaikutukset

Lausunnonantajien mahdolliset huomiot ehdotusten taloudellisista tai muista huomioon otettavista vaikutuksista organisaation toimintaan

-

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

Oulun käräjäoikeuden lausunto

Rikosprosessin tehostamiseksi ja käsittelyaikojen nopeuttamiseksi on valmisteltu useita kehittämissuosituksia viime vuosien aikana. Tiivis valmistelutyö ja jo useiden vuosien ajan yleisesti tunnustettu rikosprosessin tehottomuus kertovat välittömistä ja välttämättömistä muutostarpeista. Tätä päätelmää tukevat tilastotiedot, joiden mukaan käräjäoikeuksissa ratkaistujen rikosasioiden keskimääräinen käsittelyaika rikosilmoituksen päivästä on noussut tämän vuosikymmenen vaihteen jälkeen noin 2-3 kuukaudella tasoon 15-16 kuukautta. (Tiedot on poimittu Power BI-raportointijärjestelmästä: Käsittelyajat rikosilmoituksesta 1.1.2018 – 30.6.2023 ja käsittelyajat poliisilla ja syyttäjällä vastaavana aikana sekä 1.1.-30.6.2023.) Rikosasioiden käsittelyaikojen prosentuaalinen nousu poliisissa, syyttäjälaitoksessa ja käräjäoikeuksissa on kunkin kohdalla kutakuinkin samaa luokkaa eli noin 40-50 %. (Keskimääräinen käsittelyaika poliisilla on kasvanut vuodesta 2018 vuoteen 2023 tasaisesti 4,6 kuukaudesta 6,5 kuukauteen. Keskimääräinen syyteharkinta-aika on kasvanut 2 kuukaudesta 3 kuukauteen. Keskimääräinen käsittelyaika käräjäoikeuksissa on kasvanut 3,7 kuukaudesta 5,1 kuukauteen.) Muutokset ovat hälyttäviä.

Rikosprosessiketjun toiminnan voimakasta tehostamista puoltaa monin paikoin monimutkaisen lainsäädännön ja toimintaympäristön muutosten ohella esitutkintaviranomaisten ja oikeuslaitoksen resurssointi, mikä ei ole pitkiin aikoihin ollut riittävä suhteessa tehtäviin, laatuvaatimuksiin ja yhteiskunnalliseen merkittävyyteen. Osasyynä voidaan myös pitää lainsäädännön jo tarjoamien toimintaa tehostavien työkalujen ja menettelytapojen vähäistä käyttöä.

Tuorein tehostamishdotus on nyt lausuntokierroksella oleva rikosprosessin sujuvoittamista tarkastelleen työryhmän käytännönläheinen muistio. Sujuva rikosprosessi on nopea, vaivaton ja onnistunut. Siihen päästään yksinkertaisilla, suorilla, selkeillä ja luistavilla toiminnoilla ja menettelytavoilla. Nämä määritelmät on syytä asettaa rikosprosessin tehostamisen ja digitalisoinnin ohjenuoriksi. Rikosten selvittämisen ja oikeusturvan antamisen ei tulisi olla menettelyllisesti liian vaikeaa. Perustellusti voidaan väittää, että näin kuitenkin on monella kohtaa rikosprosessia.

Työryhmän muistion kehittämishdotukset ovat linjassa oikeudenhoidon uudistamisohjelmaan 2013-2025 jo vuosikymmenen ajan pohjautuneiden kehittämistrendin kanssa. Sen mukaan tehokkuutta parannetaan käsiteltävien asioiden määrän vähentämisellä, käsittelyketjujen lyhentämisellä ja yksittäisen käsittelijän ratkaisumäärien suurentamisella sekä osaamisen parantamisella.

Tehostaminen edellyttää työryhmän esittämän mukaisesti koko rikosprosessiketjussa tapahtuvaa tehtävien karsimista, menettelytapojen tehostamista ja yhteistyön lisäämistä. Nyky-yhteiskunnan olosuhteet huomioivan kehittämisen tulee olla ennakkoluulotonta, mutta taata samalla perusoikeus asianmukaiseen käsittelyyn. Tämän mukaisesti rikosprosessin tulee mahdollistaa oikeaan ratkaisuun päätyminen riittävän suurella varmuudella eli rikosvastuun tulee toteutua ja kohdentua oikein. Tästä oikeusturvan laatuvaatimuksista ei voida tinkiä eikä rikosasioiden selvittäminen ja ratkaiseminen saa tapahtua hätiköidysti. Tämä ei kuitenkaan ole ristiriidassa sen kanssa, että rikosprosessin tulee toimia tarkoituksenmukaisesti eli järkevällä resurssien käyttämisellä paitsi kussakin vaiheessa mutta myös kokonaisuutena. Asian selvyyden ja riidattomuuden tulee heijastua noudatettavaan menettelyyn kustannustehokkaasti. Lisäksi asian laadusta ja laajuudesta riippumatta rikosprosessin tulee joka tapauksessa olla tehokas, riittävän yksinkertainen ja olennaiseen jäsennellysti keskittyvä. Rikosprosessin toimijoiden osaamisella, prosessisäännöksillä ja muun muassa prosessiperiaatteiden tulkintojen ajantasaisuudella on tässä mielessä olennainen merkitys.

Jokaisella on oikeus oikeusturvaan ja sen edellyttämään joutuiseaan rikosprosessiin. Jatkovalmistelussa onkin syytä edetä ripeästi lainsäädäntömuutoksiin ja niiden toteutukseen sekä muihin käytännön toimenpiteisiin rikosprosessiketjussa.

Käräjäoikeus kannattaa työryhmän ehdotuksia tai ainakin niiden jatkoselvittämistä ja sen kannattamia toimintaa tehostavien jo olemassa olevien menettelytapojen nykyistä laajempaa käyttöä seuraavin yksittäisin huomioin.

- 1) Tilastoista on havaittavissa selviä hovioikeuspiirikohtaisia eroja kokonaiskäsittelyajoissa. Niiden taustalla olevia syitä on tarpeen tarkastella ja pyrkiä hyödyntämään toisaalla omaksuttuja hyviä käytänteitä.
- 2) Tilastoista myös ilmenee, että peruutettujen istuntojen osuus kaikista rikosasioissa sovitusta istunnoista on tietyissä käräjäoikeuksissa muita alhaisempi. Pääkäsittelyn peruuntumisten syiden selvitystyössä (kohta 12) tulisi laajan ja pitkäkestoisen selvitystyön sijasta keskittyä tätä alhaisuutta selittäviin syihin ja hyvien käytänteiden hyödyntämiseen. Tätä varten voisi asettaa valittavissa käräjäoikeuksissa vierailevan selvitysryhmän.
- 3) Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamisen (kohta 6.2.1) ja suppean esitutkinnan (kohta 7.2) kohdalla lienee syytä kiinnittää jatkovalmistelussa huomiota tilanteisiin, joissa rikosasian vastaaja käräjäoikeudessa kiistää aiemmin esitutkinnassa tunnustamansa menettelyn. Mikäli tunnustaminen on johtanut esitutkintatoimenpiteiden suorittamatta jättämiseen ja rikoksesta on jo kulunut aikaa, näyttö on enää vaikeuksin saatavissa oikeudenkäyntiin. Mitä nopeammin mahdollinen oikeudenkäynti näissä tilanteissa toteutuu, sitä paremmat edellytykset on täydentää esitutkintaa. Vaihtoehtoisesti tulisi arvioida sitä, tulisiko laissa säätää syylliseksi epäillyn esitutkinnassa antaman tunnustuslausuman näyttöarvosta häntä vastaan ajatussa rikosasiassa.
- 4) Ehdotetun poissaolo- ja asiamieskäsittelyjen laajentamisen osalta (kohta 12.4) on syytä kiinnittää jatkovalmistelussa ratkaisun KKO:2022:34 pohjalta erityistä huomiota sen määrittelyyn, milloin vastaajan läsnäolo asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Petosrikosten kohdalla ilmenee joskus tuomioistuimessa se, että vaikka vastaaja onkin tunnustanut menettelyn esitutkinnassa, hän ei välttämättä ole oikein ymmärtänyt erehdyttämistä koskevaan tunnusmerkistötekijän täyttymistä asiassa. Esitutkinnassa onkin syytä käydä riittävän tarkasti läpi rikoksen tunnusmerkistötekijät ja kirjata tähän liittyvät kannanotot kuulustelukertomukseen.
- 5) Rikosasioiden valmistelun ja preklusion (kohta 15.1) kohdalla on syytä huomata, että rikosprosessin lopputuote eli tuomio kertoo usein siitä, onko tuomiota edeltänyt rikosprosessi ylipäättään ollut tehokas, riittävän yksinkertainen ja olennaiseen jäsennellysti keskittyvä. Tuomio syntyy esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä tehtyjen panostusten tuloksena. Viranomaisten ohella keskeinen panoksenantaja on oikeusavustajakunta. Suomen Asianajajaliiton työtapareformiehdotus oikeusprosessien nopeuttamiseksi ja sujuvoittamiseksi kertoo, että käytännön toimijoiden tilannekuva ja tavoite on laajalti yhteinen. Näin ollen on vahvat perusteet olettaa, että tavoitteisiin päästään hyvällä yhteistyöllä. Sikäli kun oikeudenkäyntikulttuuria katsotaan tarpeelliseksi kohentaa lainsäädäntömuutoksin, on ne syytä arvioida tarkoin. Lopputulemana olevan menettelyn tulisi olla mahdollisimman yksinkertainen, suora, selkeä ja luistava.

Tämän lausunnon valmistelusta on vastannut käräjätuomari, osastonjohtaja Jyrki Määttä.

Turtiainen Kari
Oulun kärjäoikeus